

UDK 33.2964

MAHALLIY SANOAT SUBYEKTLARINING RAQOBATBARDOSHLIK DARAJASINI BAHOLASH

Abipova G.S.

Qoraqalpogʻ davlat universiteti

Sanoat korxonalari har bir mamlakat iqtisodiyotining asosiy ustunlaridan biri boʻlib, ular milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, ish oʻrinlarini yaratish va eksport imkoniyatlarini oshirishda muhim rol oʻynaydi. Ammo globallashtirish sharoitida bozor talablarining oʻzgarishi va raqobatning kuchayishi mahalliy sanoat subyektlari uchun yangi muammolar va imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda mahalliy ishlab chiqaruvchilar nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro bozor maydonida ham raqobatbardoshlikni taʼminlash uchun strategik yondashuvlarni ishlab chiqishi zarur. Raqobatbardoshlik darajasi sanoat korxonalarining bozor talablariga moslashuvchanligi, texnologik yangilanish darajasi, innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish qobiliyati va moliyaviy barqarorligi bilan belgilanadi. Biroq, mahalliy sanoat subyektlari koʻpincha texnologik yetishmovchilik, moliyaviy resurslarning cheklanganligi va kadrlar malakasining pastligi kabi muammolarga duch keladi. Bu muammolar ularning global bozor sharoitida muvaffaqiyat qozonishini cheklab qoʻyadi. Bundan tashqari, soʻnggi yillarda Oʻzbekistonning sanoat sohasi iqtisodiy islohotlar va davlat tomonidan berilayotgan imtiyozlar natijasida rivojlanayotgan boʻlsa-da, ichki bozor talablariga mos mahsulot ishlab chiqarish va raqobatbardoshlikni oshirish borasida hali ham bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Shu bilan birga, mahalliy sanoat subyektlari uchun eksport salohiyatini kengaytirish va texnologik innovatsiyalarni joriy qilish yoʻnalishida imkoniyatlar mavjud.

Mahalliy sanoat subyektlarining raqobatbardoshlik darajasini baholash uchun statistik maʼlumotlar bir qancha sohalarida keltirilishi mumkin. Quyida mahalliy sanoat subyektlarining raqobatbardoshlik darajasini baholashga oid muhim statistik maʼlumotlar, soʻnggi 5 yil davomida, jadval shaklida keltirilgan.

Koʻrsatkichlar	2019	2020	2021	2022	2023
Sanoat ishlab chiqarish hajmi (mln. soʻm)	220,000	245,000	270,000	295,000	320,000
Sanoat oʻsish surʼati (%)	4.3%	3.5%	5.0%	6.1%	5.8%
Innovatsion faoliyat bilan shugʻullanuvchi sanoat subyektlari (%)	18%	20%	23%	25%	27%
Raqobatbardoshlik indeksi (Global)	55.0	56.0	58.0	59.5	60.5
Eksport hajmi (mln. AQSh dollar)	8,500	9,000	9,500	10,000	10,500
Ishlab chiqarish samaradorligi (rentabellik)	8.5%	9.0%	9.3%	9.5%	10.2%
Tehnologik yangilanishlar investitsiyalari (mln. soʻm)	2,000	2,500	3,000	3,500	4,000
Mahalliy sanoat ishchilarining malakali foizi (%)	28%	30%	32%	34%	35%

Izohlar: Sanoat ishlab chiqarish hajmi: Mahalliy sanoatning umumiy ishlab chiqarish hajmi, soʻnggi 5 yil davomida har yili oʻsdi.

Sanoat oʻsish surʼati: Yillik sanoat oʻsish surʼati, 2020-yilda pandemiya taʼsirida pasaygan boʻlsa-da, keyingi yillarda yaxshilangan.

Innovatsion faoliyat bilan shugʻullanuvchi sanoat subyektlari: Innovatsion texnologiyalarni joriy etgan sanoat subyektlarining soni oʻsdi.

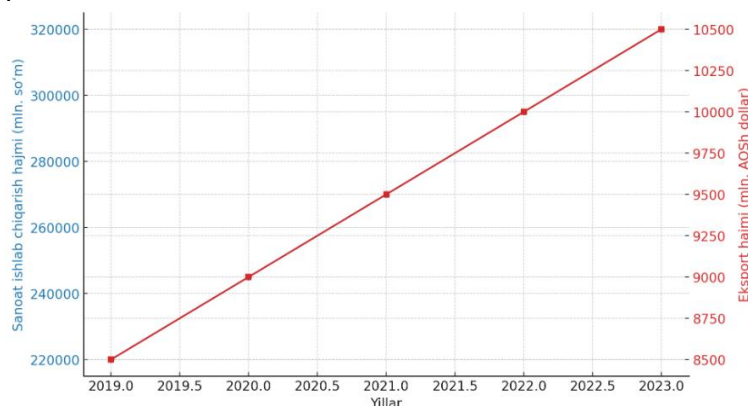
Raqobatbardoshlik indeksi: Global raqobatbardoshlik indeksi har yili koʻtarilgan.

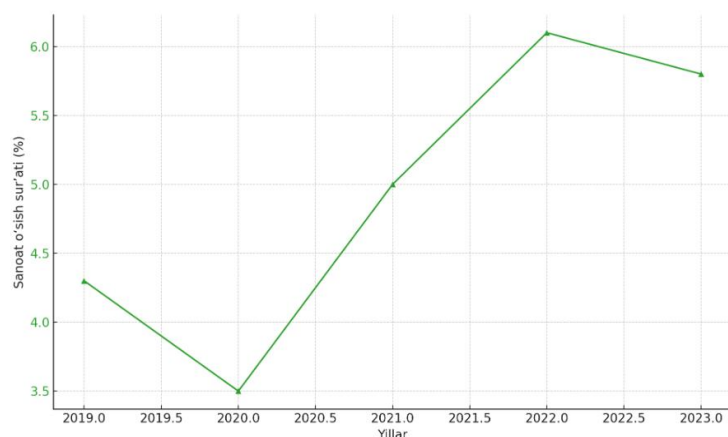
Eksport hajmi: Sanoat mahsulotlari eksporti yildan yilga oshgan.

Ishlab chiqarish samaradorligi: Sanoat subyektlarining rentabellik darajasi yuqori oʻsishni koʻrsatadi.

Tehnologik yangilanishlar investitsiyalari: Texnologik yangilanishlarga qilingan investitsiyalar yildan yilga oshmoqda.

Mahalliy sanoat ishchilarining malakali foizi: Malakali ishchilar soni oʻsdi, bu esa sanoatning raqobatbardoshlik darajasini oshirishda muhim omil boʻldi. Bu jadval mahalliy sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshlik darajasini oʻlchashda foydali statistik koʻrsatkichlarni taqdim etadi.

Yuqoridagi diagrammalarda mahalliy sanoat subyektlarining raqobatbardoshlik darajasiga oid muhim statistik ma'lumotlar taqdim etilgan:

1. ****Sanoat ishlab chiqarish hajmi (mln. so'm)** va ****Eksport hajmi (mln. AQSh dollar)**** - Birinchi diagramma, sanoat ishlab chiqarish hajmi va eksport hajmini yillar bo'yicha solishtiradi. Ushbu ko'rsatkichlar o'rtasida mustahkam o'sish kuzatilgan.**

2. ****Sanoat o'sish sur'ati (%)**** - Ikkinchi diagramma, sanoatning yillik o'sish sur'ati dinamikasini ko'rsatadi. O'sish sur'ati, ayniqsa 2021-yildan keyin ijobiy tendensiyani ko'rsatmoqda.

Ushbu diagrammalar orqali mahalliy sanoatning umumiy holati va o'sish tendensiyalarini ko'rish mumkin.

1. Sanoat ishlab chiqarish hajmi (mln. so'm)

○ **Proqnoz:** 2024-yilda sanoat ishlab chiqarish hajmi 345,000 mln so'mni tashkil etishi, va keyingi yillarda o'rtacha 25,000 mln so'mga oshishi kutilmoqda. 2028-yilda bu raqam 445,000 mln so'mga yetishi prognoz qilinmoqda.

○ **Tahlil:** Sanoat ishlab chiqarish hajmining oshishi iqtisodiy o'sish va yangi investitsiyalarni anglatadi. Bu, o'z navbatida, sanoatning yangi texnologiyalar va zamonaviy usullar bilan rivojlanishini ko'rsatadi. Sanoat tarmoqlaridagi raqobatbardoshlikni oshirish uchun ishlab chiqarish hajmining ortishi muhimdir. Shu bilan birga, sanoatning diversifikatsiyasi va yangi tarmoqlarning rivojlanishi ham bu o'sishga ta'sir qiladi.

○ Yangi sanoat tarmoqlarining ochilishi, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining modernizatsiyasi va eksportni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqarish hajmining o'sishiga olib keladi.

○ **Proqnozga ta'sir qiluvchi omillar: Investitsiyalar:** Mahalliy va xorijiy investitsiyalar sanoat ishlab chiqarish hajmini oshirishi mumkin.

○ **Texnologik yangilanishlar:** Yangi texnologiyalar va avtomatizatsiya ishlab chiqarishning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

○ **Global bozorlar:** Xalqaro bozorlarning talab va taklif o'zgarishlari sanoatning o'sishiga ta'sir ko'rsatadi.

2. Sanoat o'sish sur'ati (%)

○ **Proqnoz:** Sanoatning o'sish sur'ati 2024-yilda 6.62% dan boshlanadi va 2028-yilda 8.86% ga yetishi kutilmoqda. Bu, sanoat tarmoqlari va umumiy iqtisodiyotdagi o'sishni aks ettiradi.

○ **Tahlil:** O'sish sur'atining yuqori bo'lishi sanoatning raqobatbardoshligini oshirish, yangi bozorlar va resurslarni egallash, shuningdek, ishlab chiqarishning diversifikatsiyasini ta'minlash uchun muhimdir.

○ **O'sish sur'atiga ta'sir qiluvchi omillar:**

▪ **Sanoat modernizatsiyasi:** Texnologik yangilanishlar va avtomatizatsiya tizimlarini joriy etish o'sish sur'atini tezlashtirishi mumkin.

Mahalliy va xalqaro talab: Mahalliy va xalqaro bozorlarda talabning o'sishi sanoat tarmoqlarida yangi o'sishni keltirib chiqaradi.

Innovatsion texnologiyalar: Innovatsiyalar va yangi mahsulotlar ishlab chiqish o'sish sur'atini oshiradi.

3. **Eksport hajmi (mln. AQSh dollar).** **Proqnoz:** 2024-yilda eksport hajmi 11,000 mln AQSh dollaridan boshlanadi va har yil oshib borib, 2028-yilda 13,000 mln AQSh dollarini tashkil etishi kutilmoqda.

○ **Tahlil:** Eksport hajmining o'sishi O'zbekistonning global raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Sanoat mahsulotlarining sifatli va raqobatbardosh bo'lishi eksportni kengaytiradi.

▪ **Eksportga ta'sir qiluvchi omillar. Xalqaro talab va bozorlar:** O'zbekistonning sanoat mahsulotlariga bo'lgan global talabning o'sishi eksportni oshiradi.

▪ **Savdo siyosati:** O'zbekistonning savdo siyosatining islohati va eksportga yordam beruvchi dasturlar eksport hajmini oshiradi.

▪ **Transport infratuzilmasi:** Transport tizimining rivojlanishi eksport qilish jarayonlarini soddalashtiradi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

4. **Matematik model va prognozning ishonchliligi.** Ushbu prognozlar **lineyer regressiya** modeli asosida tuzildi. Model sanoat ishlab chiqarish hajmi, o'sish sur'ati va eksport hajmining o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda prognozlarni beradi.

○ **Lineyer regressiya** - o'zgaras va barqaror o'sish sur'atiga ega bo'lgan iqtisodiy tizimlarda yaxshi ishlaydi, lekin bozor o'zgarishlari yoki global krizislar kabi noaniqliklarni hisobga olishda cheklangan bo'lishi mumkin.

Prognozlar va iqtisodiy o'zgarishlar: Ushbu prognozlar iqtisodiy o'sishning barqaror davom etishini, texnologik yangilanishlarni va global bozorlar bilan integratsiyani aks ettiradi. Biroq, har qanday iqtisodiy prognoz o'zgaruvchan sharoitlarga, siyosiy va iqtisodiy inqirozlarga, tabiiy ofatlarga va boshqa tashqi omillarga qarab o'zgarishi mumkin. Kelgusi 5 yil uchun sanoatning raqobatbardoshlik darajasining o'sishi kutilyapti. Bu o'sish, asosan, texnologik yangilanishlar, investitsiyalar, va global bozorlar bilan integratsiyaning oshishi bilan ta'minlanadi. Shu bilan birga, prognozda ko'rsatilgan raqamlar iqtisodiy tahlil asosida tuzilgan bo'lib, real sharoitlar va bozorlar o'zgarishi bilan o'zgarishi mumkin. Mahalliy sanoat subyektlarining raqobatbardoshlik darajasini oshirish uchun texnologik modernizatsiya, innovatsion salohiyatni oshirish, sifatni yaxshilash, kadrlarni malakali tayyorlash va eksport bozorlarini kengaytirish zarur. Shu bilan birga, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi iqtisodiy va moliyaviy dasturlar, tadbirkorlar va sanoat subyektlarining o'zaro hamkorligi raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi. Mahalliy sanoat subyektlari o'z salohiyatini to'liq ishga solgan taqdirda, ular ichki va xalqaro bozorlarni egallashda muvaffaqiyatga erishishlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Porter M.E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. 2008. 66-67 betlar
2. Axmedov M.T. – "Sanoat korxonalarida raqobat ustunliklarini baholash metodologiyasi". // *Iqtisodiyot va innovatsiyalar* jurnali, №2, 2023. 102 bet
3. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2020-2024 yillar.
4. Tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari.

Annotatsiya. Mazkur maqola mahalliy sanoat subyektlarining raqobatbardoshlik darajasini baholash, mavjud kamchiliklar va imkoniyatlarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda so'nggi yillardagi statistik ma'lumotlar asosida sanoat ishlab chiqarish hajmi, eksport hajmi va o'sish sur'atlari o'rganilgan. Shuningdek, kelgusi besh yil uchun matematik modelashtirish asosida prognozlar tuzilgan. Ushbu maqola raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha strategiyalar takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: raqobatbardoshlik, sanoat rivojlanishi, eksport hajmi, innovatsion texnologiyalar.

Аннотация. Данная статья посвящена оценке уровня конкурентоспособности местных промышленных субъектов, а также выявлению существующих недостатков и возможностей. На основе последних статистических данных исследуются объемы промышленного производства, объемы экспорта и темпы роста. Кроме того, разработаны прогнозы на ближайшие пять лет с использованием математического моделирования. В статье представлены практические рекомендации по повышению конкурентоспособности, внедрению технологических новшеств и расширению интеграции с международными рынками.

Ключевые слова: конкурентоспособность, развитие промышленности, объем экспорта, инновационные технологии.

Annotation. This article focuses on assessing the competitiveness of local industrial entities and identifying existing shortcomings and opportunities. Using recent statistical data, the study examines industrial production volume, export volume, and growth rates. Furthermore, forecasts for the next five years have been developed based on mathematical modeling. The article includes practical recommendations for enhancing competitiveness, implementing technological advancements, and expanding integration with international markets.

Key words: competitiveness, industrial development, export volume, innovative technologies.